EXPERIENCE-BASED LEARNING IN THE CONTEXT OF ETHICAL EDUCATION

[ZAZITKOVE UCENIE V KONTEXTE ETICKEJ VYCHOVY]

Vladimir Fedorko – Martin Dzurilla

doi: 10.18355/PG.2018.7.1.12

Abstract

In this paper, we analyze experience-based learning in the subject of ethical education as one of the most effective methods that help students keep permanently personally realized and inner experiences – I can utilize what I experience. We point out to experience mainly as the means of the objective achievement, it is not dominant, and we focus on the Kolb' cycle of experience identification that has an unsubstitutable position in ethical education.

Key words

experience-based learning, ethical education

Anotácia

V našom príspevku analyzujeme zážitkové učenie v rámci predmetu etická výchova, ako jednu z najefektívnejších metód, ktorá dokáže v žiakovi trvalo udržať sebe uskutočnené prežívanie a zvnútornené skúsenosti – čo zažijem, to dokážem použiť. Poukážeme, že zážitok je hlavne prostriedok k dosiahnutiu cieľa, nie je dominantný a svoju pozornosť upriamime aj na Kolbov cyklus skúsenostného učenia, ktorý má nenahraditeľné miesto v etickej výchove.

Kľúčové slová

zážitkové učenie, etická výchova

Úvod

„Povedz mi niečo a ja to zabudnem. Ukáž mi niečo a ja si to zapamätám. Dovoľ mi, aby som si to vyskúšal na vlastnej koži a ja to budem ovládať. Dovoľ mi, aby som to prežil a ja to budem cítiť a chápať. Ak sa má stať človek človekom, musí sa vzdelávať.“ J. A. Komenský

Vychádzajúc zo súčasnej praxe a postavením niektorých predmetov v školstve vieme, že žiaci na základných školách nemajú stále rešpekt pred neklasifikovanými predmetmi, akým je napríklad etická výchova. Daný učiteľ musí preto vynaložiť všetko svoje pedagogické majstrovstvo, aby žiakov motivoval k spolupráci v rámci predmetu.

Zážitková pedagogika

Zážitková pedagogika patrí k novším pedagogickým smerom. Zážitková pedagogika sa snaží pomôcť žiakom prekonať strach zo školy, nechť k učeniu a nadobudnúť radosť. Na základe zážitku a skúsenosti vedie žiakov k

aktívnemu prístupu k získavaniu vedomostí. Okrem získania informácií napomáha žiakom vyjadrovať vlastné myšlienky, emócie, rešpektovať názory iných, rozvíjať empatiu, tvorivosť, schopnosť spolupráce a podobne. Zážitková pedagogika patrí doteraz ešte k nezaradeným a viac menej neakceptovateľným pedagogickým smerom a hľadá svoje špecifiká, systematiku a hlavne miesto v súbore pedagogických disciplín. „*Napriek tomu sa v súčasnosti v rôznych publikáciách objavujú termíny ako výchova zážitkom, zážitková výchova, zážitkové vyučovanie. Tieto pojmy súvisia pravdepodobne s prekladmi pedagogických smerov zo zahraničia ako napr. adventure education, enviromental education a.i.*“ (Jirasek, 2008). Vymedzenie pojmov zážitková pedagogika a zážitkové učenie nie je teda jednoduchou záležitosťou a nesie so sebou veľa nejasností. Z anglického originálu experiential education sa tento pojem do slovenčiny prekladá ako skúsenostné alebo zážitkové vyučovanie, prípadne aktívne učenie. Na Slovensku tak vznikajú rôzne alternatívne pedagogické prúdy. Tieto prúdy však so sebou tak úzko súvisia, že je niekedy ťažké určiť o aký smer vzdelávania ide. Niekedy sa stáva zážitkové vyučovanie súčasťou iného smeru ako napríklad aktívne učenie. „*V terminológii Leea je aktívne učenie charakterizované aj ako zážitkové, teda založené na zážitku a skúsenosti, charakterizované priamym kontaktom s vecami, ľuďmi, prírodou, obsahuje uvedomovanie si vlastného prežívania a jeho reflexiu*“ (Oravcova, 2003, s. 16). Metódy a princípy zážitkovej pedagogiky majú teda bližšie k alternatívnym smerom, ktoré sa rôznym spôsobom snažia o výchovu a vzdelávanie žiakov. Príkladom môže byť Montessoriová pedagogika kladúca tiež dôraz na aktivitu žiaka a uplatňujúca heslo: *Pomôž mi, aby som to dokázal sám*. Frenetovská pedagogika zase využíva slobodné vyjadrovanie citov a Pragmatická pedagogika má založené formy učenia na skúsenosti, čo je veľmi podobné zážitkovej pedagogike.

Zážitkové učenie v etickej výchove

Zážitkové vyučovanie, učenie ako už konkrétny spôsob edukácie sa snaží prostredníctvom zážitku a skúsenosti pomôcť žiakovi získať vedomosti, schopnosti a zručnosti tak, aby si ich osvojil na celý život, čo v rámci etickej výchovy je najefektívnejšia metóda. Zážitkové učenie sa však nesústreďuje len na vyvolanie zážitku, to by bolo pre žiaka veľmi málo. Zameriava sa predovšetkým aj na jeho spracovanie. Vyvolanie zážitku je súčasťou štvorčastového cyklu vyučovania, do ktorého sa môže vstúpiť v ktorejkoľvek fáze. Zážitkové učenie aktivizuje žiaka počas celej vyučovacej hodiny, prirodzene ho motivuje k učeniu a zároveň rozvíja emocionálnu stránku jeho osobnosti, čo spĺňa požiadavky špecifického predmetu ako je etická výchova (Tkáč 2014). Zážitkové učenie spája v sebe zážitkové a skúsenostné metódy, je založené na osobnej aktivite človeka a dominantným je zážitok, ktorý vzniká pri aktívnom riešení najrozličnejších úloh, reálnych aj modelových. Následnou reflexiou usmerňovanou učiteľom etickej výchovy sa žiakov zážitok premení do podoby skúsenosti, ktorá sa dá využiť v praxi, reálnom živote žiaka. Doviesť zážitkovú vyučovaciu hodinu etickej výchovy do úspešného konca však nie je ľahké. Vyučovacia hodina tohto typu v sebe zahŕňa určité špecifické kritériá (Denkova, 2013). Ciele etickej výchovy si

vyžadujú používanie metód zážitkového vyučovania (Oravcova, 2004). Nemôžeme ich však uskutočňovať bez pozitívnej a priaznivej atmosféry v triede. Učitelia etickej výchovy patria k popredným pedagógom, ktorí na školách používajú metódy zážitkového vyučovania (Oravcova, 2004). Podľa ich skúseností žiaci vnímajú zážitkové metódy pozitívne, no nie je jednoduché tieto metódy používať zvlášť v neklasifikovanom predmete ako etická výchova. Pri zážitkovom vyučovaní sa mení štruktúra, proces či dianie na vyučovacej hodine (Oravcova, 2004). Tým, že vyučujúci zapája na hodine všetkých žiakov, niektorí sa môžu skrývať za práce iných a nemusia spolupracovať. Učiteľ preto musí nájsť vhodný spôsob, aby žiakov zaujal a dal im priestor na spoluprácu. Ak by sme mali charakterizovať zážitkové učenie v etickej výchove bolo by nasledovné:

1. *participatívne učenie* (aktívni aj učitelia aj žiaci, žiaci → iniciatívne a tvorivo sa zúčastňujú na prijímaní a spracovávaní poznatkov → stimulácia vlastných procesov myslenia a vytvárania nových nápadov a perspektív),
2. *kooperatívne a interaktívne učenie* (vytvára pozitívne medziľudské vzťahy, znižuje apatiu a stavy úzkosti, podnecuje efektívnu otvorenú a presnú komunikáciu, spolupráca a prijímanie zodpovednosti),
3. *uvedomovanie si vlastných hodnôt, postojov alebo citov* (zmena porozumenia seba, iných ľudí, prírody, okolitého sveta, zmena postojov i správania...),
4. *kreatívne učenie* (rozvoj vyšších kognitívnych spôsobilostí, rozvoj divergentného myslenia, rozvoj riešenia konfliktov, tvorba perspektív, spájať racionálne a intuitívne uvažovanie, myslenie v pojmoch i obrazoch → výchova k tvorivosti, k zdravému sebedovedeniu, samostatnosti a aktivite),
5. *podporuje pozitívne hodnotenie seba i iných* (vytvára pozitívnu atmosféru bezpečia a lásky),
6. *aktívne učenie*,
7. *učenie založené na zážitku a skúsenosti* (priama interakcia s vecami, prírodou, ľuďmi prináša zmeny v správaní a v interpretácii prežitého → viesť k schopnosti učiť sa),
8. *od učiteľa vyžaduje sociálno-psychologické zručnosti* (forma sociálno-psychologických výcvikov → učiteľ: vysoké sociálne cítenie, empatia, tvorivosť).

Pre úspešné zvládnutie zážitkovej vyučovacej hodiny musí učiteľ dodržiavať tieto kritériá:

Vek žiakov

Učiteľ by mal používať vo vyučovacom procese také aktivity, ktoré sú primerané vývinovému obdobiu žiakov. Starší žiaci neradi spolupracujú pri modelových situáciách, keď majú hrať divadielko. Radšej ich zaujímajú riešenia nastolených problémov formou diskusie. Mladší žiaci sa radšej zapájajú do hier a svoje názory a pocity zverejňujú ochotnejšie.

Skupinová klíma

Učiteľ by mal akceptovať rôzne vyjadrenia a názory žiakov, aby celková atmosféra v triede nebola napätá a aby sa vytvoril pocit dôvery a rešpektu. Zároveň by mal učiteľ zohľadňovať fakt, keď žiak z osobných dôvodov

odmieta zaujať stanovisko a vyjadriť postoj k nastolenému problému na vyučovacej hodine. Atmosféra v triede by mala byť dostatočne bezpečná, aby sa prípadné dôvernosti nezverejňovali osobám mimo skupiny.

Nadhľad učiteľa

Učiteľ by nemal vstupovať do riešenia problémov v skupine, aby neobmedzoval slobodné vyjadrenia postojov žiakov. Nenásilnou formou by mal iba poukazovať na to, čo sa hodnotí ako správne. Mal by sa vystríhať toho, aby do vyučovacej hodiny nevnášal nepokoj alebo nervozitu z vlastných osobných problémov. Napokon, učiteľ by nemal presadzovať pred žiakmi názor za každú cenu, ktorý považuje za správny.

Disciplína žiakov

Úlohou vyučujúceho je vynaložiť všetko úsilie a prostriedky na to, aby disciplína v triede bola prijateľná a nerušila celkový priebeh vyučovania. Samopašnosť žiakov pri riešení chýlostivých a citlivých tém nebyva na mieste. Tak isto hlučné, ba až vulgárne, správanie žiakov môže pokaziť celkový dojem z vyučovacej hodiny.

Autorita učiteľa

Niektorí učitelia etickej výchovy si žiakov pripúšťajú až príliš blízko. Myslia si, že vytvoria takýmto spôsobom v kolektíve priateľskú atmosféru. Poslanie učiteľa by však nikdy nemalo smerovať až tak ďaleko, aby si so žiakmi tykal. Pri tykaní učiteľ síce stráca nadradenosť, ktorú na hodine etickej výchovy nechce dosiahnuť, ale žiaci túto skutočnosť vnímajú inak. Neberú učiteľa ako rovnocenného partnera, správajú sa k nemu skôr neúctivo. Optimálne by bolo dosiahnuť stav, kedy by učiteľ zostal autoritou, ktorú by žiaci rešpektovali, no zároveň by vystupoval ako partner, ktorý je ochotný pomôcť v každej situácii, ak o to žiak požiada.

Auto-reflexia žiakov

Spätná väzba je neodmysliteľnou súčasťou vyučovacej hodiny. Každá vyučovacia jednotka začína nastoleným cieľom. Etická výchova je vyučovací predmet o hodnotách. Stratila by zmysel, keby nestála na pilieroch sebareflexie. Úlohou učiteľa je do viesť vyučovaciu hodinu do konca. Počas vyučovacej hodiny dáva žiakom priestor na vyjadrenie svojich hodnôt či postojov prostredníctvom zážitku, ktorý prežili počas vyučovacej hodiny, keď sa na nastolený problém dokázali pozrieť vlastnými očami. Sebareflexia začína slovíčkom „ja“. Vyjadruje sa v prvej osobe slovami: ja si myslím, že..., ja to chápem tak..., ja som to cítil ako...Na zážitkovej vyučovacej hodine učiteľ nastavuje žiakom zrkadlo a oni prostredníctvom prežitého nazerajú do svojho vnútra (Denkova, 2013, s. 43 - 44).

Kolb a teória ľudského učenia sa

Kolb v roku 1984 publikoval knihu *Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development*, v ktorej rozvinul teóriu ľudského učenia sa. Podľa tohto modelu, učenie je najlepšie ako koncept procesu, nemalo by sa súdiť podľa výsledkov. Učenie je nepretržitý proces založený na skúsenosti a je to proces adaptácie. Zahŕňa prenos informácií medzi osobou a prostredím a vyžaduje riešenie konfliktov medzi diskutujúcimi oproti spôsobu adaptácie. Učenie je proces vytvárajúci znalosť, ktorá je výsledkom transakcie medzi sociálnou znalosťou a osobnou znalosťou. Kolb

taktiež definoval tri štádiá ľudského vývinu a tvrdí, že schopnosť ľudí učiť sa, podľa ním navrhnutého cyklu učenia, sa zlepšuje počas dospievania. Prvým štádiom je získavanie. Je to obdobie od narodenia sa do veku predškolačka, kedy sa vyvíjajú základné schopnosti a kognitívne štruktúry. Druhým štádiom je špecializácia, kam patria roky človeka strávené v škole, prvé pracovné skúsenosti a skorá dospelosť. V tomto období sa vyvíja špecializovaný cyklus učenia, tvorený socializáciou, vzdelávaním a organizáciou. Tretie štádium je integrácia, ktorá začína po druhom štádiu. V integrácii nedominuje vzdelávací štýl v osobnom ani v pracovnom živote. Učebný štýl je produktom dvoch volieb, ktoré robíme alebo preferujeme, a ktoré si navzájom odporujú. Konkrétny zážitok (CE), kedy sa človek potrebuje chytiť konkrétnej veci verzus abstraktný koncept (AC), kedy sa človek snaží veci analyzovať a myslieť logicky. Druhá voľba nastáva pri spracúvaní informácií. Prvý typ ľudí potrebuje experimentovať s vecou (AE) a druhý typ ľudí veci reflektívne pozoruje (RO), počúva, hovorí o nich a hodnotí. Kombináciou týchto dvoch spôsobov Kolb vytvoril model, na základe ktorého ľudí zaraďuje do jedného zo 4 spôsobov prijímania a spracovávaní informácií.

Typológia učiacich sa v Kolbovej teórii

Novátori- dominuje prežívanie

Je to konkrétny a reflektívny učebný štýl. Patria sem ľudia, ktorí kombinujú cítenie (CE) a reflektívne pozorovanie (RO). Vyhovuje im prijímanie informácií v konkrétnej podobe a spracúvajú ich pomalšie. Sú schopní pozrieť sa na veci z inej perspektívy, sú citliví a radšej sa pozerajú ako konajú. Používajú predstavivosť na riešenie problémov. Radi riešia problémy a otázky, učia sa počúvaním a vzájomnou výmenou názorov. Sú kreatívni a najlepšie výkony podávajú v situáciách, ktoré si vyžadujú tvorenie nápadov. Myslenie a poznávanie sa u nich rozvíja viacerými smermi a preto mávajú veľa nápadov. Zaujímajú sa o ľudí, majú veľkú predstavivosť a sú emocionálne založení. Veľmi často majú sklony k umeniu. Volia si štúdium humanitných a umeleckých študijných odborov. Vyhovuje im tímová práca a nevadí im dostávať spätnú väzbu. Ich cieľom je byť zapojený do dôležitých vecí. Hľadajú význam a motivuje ich zvedavosť.

Analytici- dominuje vnímanie

Je to abstraktný a reflektívny štýl. Patria sem ľudia, ktorí využívajú abstraktný koncept (AC) a reflektívne pozorovanie (RO). Vyhovuje im logický prístup, myšlienky a logické koncepty sú dôležitejšie než ľudia. Vyžadujú vysvetlenie namiesto praktickej skúsenosti. Vynikajú v pochopení informácií a organizovaní ich do logického formátu. Učia sa premýšľaním a detaily sú pre nich dôležité. Nezaujímajú ich až tak ľudia, ako abstraktné koncepty. Oveľa viac ich priťahujú logicky znejúce teórie, ako praktické prístupy. Často pracujú ako vedci. V procese učenia sa im vyhovujú čítania, prednášky, analytické modely. Potrebujú dostatok času na premýšľanie. Vyhľadávajú osobné uspokojenie a intelektuálne poznanie. Ich cieľom je byť uznávaný za vysokú intelektuálnu úroveň a racionalitu. Vyhľadávajú názory expertov, motivuje ich dokonalosť, ale sú príliš kritickí a zabúdajú na praktické aplikácie.

Praktici- dominuje myslenie

Je to abstraktný a aktívny učebný štýl, tvorený kombináciou abstraktného konceptu(AC) a experimentovaním s vecami(AE). Ľudia tohto typu vnímajú informácie v abstraktnej podobe a spracúvajú ich aktívne. Dokážu riešiť problémy a svoje zistenia používajú na riešenie praktických problémov. Problémy riešia hľadaním odpovedí na otázky. Majú radi technické úlohy, neprejavujú záujem o ľudí a medziľudské problémy. Ľudia tohto typu radi experimentujú s novými nápadmi a pracujú s praktickými aplikáciami. Zručnosti si chcú osvojiť sami a fakty získavajú sami. Veľmi rýchlo dokážu dospieť k správnej odpovedi. Často si volia štúdium aplikovaných prírodovedných študijných odborov. Chcú byť považovaní za výkonných, no všetko spochybňujú a netolerujú nejasné a komplikované nápady. Motivujú ich problémy, vyhľadávajú bezpečnosť a istotu. Najlepšie sa učí kladením otázok, psychomotorickými skúsenosťami, testovaním hypotéz, metódou rozhovoru. Ich slabou stránkou je to, že riešia aj nesprávne definované problémy.

Dynamickí žiaci- dominuje konanie

Je to konkrétny a aktívny učebný štýl. Tvorí ho kombinácia cítenia (CE) a experimentovania s vecami (AE). Ľudia tohto typu sa viac spoliehajú na intuíciu ako na logiku. Používajú analýzy iných ľudí a sami preferujú praktický prístup. Nechajú sa zlákať novými výzvami a experimentmi, často sa spoliehajú na druhých, než by radšej spravili vlastnú analýzu. Spájajú poznatky a prax, učia sa metódou pokus-omyl. Majú radi zmeny a radi riskujú. Vyhovuje im práca v tíme. Radi si dávajú osobné ciele. Často vykonávajú technické povolania a povolania v oblasti obchodu a služieb. Ich cieľom je vytvoriť funkčné veci, motivuje ich výsledok práce a konečný produkt. Často bývajú extroverti a sú veľmi netrepežliví. Hľadajú skryté možnosti. Preberajú úlohu vodcu a chcú problémy riešiť, ale často robia činnosti, ktoré vôbec nie sú potrebné alebo vyvodzujú závery bez uvažovania. Niektorí ľudia preferujú jeden štýl, a s druhým sa cítia vyslovene nepohodlne. U väčšiny sa však učebné štýly prelínajú, a preto nie je vždy ľahké určiť, ktorý je ten dominujúci.

Teória zároveň vysvetľuje aj cyklus experimentálneho učenia sa, ktorý sa vzťahuje na všetkých ľudí. Cyklus pozostáva zo všetkých 4 typov a môže začať v ktoromkoľvek bode. 1. Konkrétna skúsenosť. 2. Reflexia, uvažovanie nad prežitou skúsenosťou. 3. Vytváranie abstraktných konceptov a predstáv. 4. Experimentovanie so závermi, tvorba nových konceptov. Kolbova teória sa prelína s teóriami osobností, napríklad MBTI typológiou. Kolbovou teóriu sa inšpirovali aj Honey a Mumford, ktorí vytvorili veľmi podobnú teóriu. V tejto teórii sú tiež 4 typy ľudí a korešponduje s Kolbovým cyklom učenia sa.

<i>Aktivisti</i>	-	1. fáza
<i>Reflektori</i>	-	2. fáza
<i>Teoretici</i>	-	3. fáza
<i>Pragmatici</i>	-	4. fáza

Obrázok 1 Kolbov cyklus

Záver

Z uvedeného tiež vyplýva, že vyučovanie etickej výchovy nie je jednoduchou záležitosťou a skutočne len tí učitelia, ktorí tento predmet vyučujú dobre poznajú jeho náročnosť. Je smutné, že často až vlastná skúsenosť s vyučovaním tohto predmetu presvedčí pedagógov, že učiť dobre etickú výchovu nie je ľahké a radostné a že profesionálne zvládnutie tohto predmetu je vysoko náročné na odborné, pedagogické, ale najmä ľudské kvality pedagóga (Oravcova, 2004).

Bibliographic references

- HERINKOVA, E. 2016. *Kolbova teoria ucenia sa*. In: Eduworld : Bratislava. [cit. 2017-10-31]. Available online: <https://eduworld.sk/cd/eliska-herinkova/3194/kolbova-teoria-ucenia-sa>
- JIRASEK, I. 2004. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. In: Gymnasion, 2004, c.1, s. 6-16.
- DENKOVA, J. 2013. *Zážitkové vyučovanie v praxi učiteľa*. In: PRIMAS: Objavne vyučovanie matematiky a prírodovedných predmetov. Zborník z odbornej konferencie. PRIRODOVEDEC c. 550 : Nitra. ISBN 978-80-558-0442-2.
- ORAVCOVA, J. 2003. *Aktívne učenie a jeho súvislosti so štýlmi učenia a osobitnými vlastnosťami vysokoskolských študentov*. Habilitačná práca. Univerzita Mateja Bela : Banská Bystrica.
- ORAVCOVA, J. 2004. *Pravidlá práce pri aplikácii aktívneho učenia (zážitkového) na hodinách etickej výchovy*. Fakulta humanitných vied UMB: Banská Bystrica. Pedagogické rozhľady 4/2004, s. 4., [cit. 2017-10-27]. Available online: <http://www.rozhlady.pedagog.sk/cisla/pr4-2004.pdf>
- PETLAK, E. 2004. *Všeobecná didaktika*. 2. vyd. Bratislava : Iris. ISBN 80-89018-64-5.

PRUCHA, J. – WALTEROVA, E. - MARES, J. 2008. *Pedagogický slovník*. Praha : Portal. ISBN 978-80-736-7416-8.

TKAC, K. 2014. *Zážitekove vyučovanie v edukacnom procese*. SOS Lipany : Lipany. Skola buducich desatroci. ITMS kod projektu 26130130100.

Mgr. Vladimír Fedorko, PhD.

Department of Pre-school and Elementary Pedagogy and Psychology

Faculty of Education

University Prešov in Prešove,

Ul. 17. novembra č.15

080 01 Prešov

Slovakia

vladimir.fedorko@unipo.sk

Mgr. Martin Dzurilla, PhD.

Department of Music and Art Education

Faculty of Education

University Prešov in Prešove,

Ul. 17. novembra č.15

080 01 Prešov

Slovakia

martin.dzurilla@unipo.sk